

Kvinnene og arbeidslivet – i Norge og i EF

UTGIVER: EUROPABEVEGELSEN I NORGE

Pilestredet 28, Oslo 1 - Telefon 41 18 47

LIKELØNNSPØRSMÅLET OG LOVGIVNINGEN

Et minimumskrav fra kvinnes side når det gjelder likestilling, er at likt arbeid betales med lik lønn.

Likelønnsprinsippet i Norge

I Norge ble ILO's (Den internasjonale arbeiderorganisasjonens) konvensjon nr. 100 om likelønn ratifisert av Stortinget i 1959.

En rammeavtale mellom Landsorganisasjonen og Norsk Arbeidsgiverforening i 1961 gikk ut på å gjennomføre likelønn i tariffavtalene innen utgangen av 1967.

Likelønnsprinsippet er i Norge ikke lovfestet. Det er arbeidslivets organisasjoner som gjennom sine forhandlinger, og med hjemmel i avtalen av 1961, sørger for at prinsippet blir gjennomført. Men ved ratifikasjonen av ILO-konvensjonene har også statsmyndighetene påtatt seg plikt til aktivt å fremme likelønssaken. Opprettelsen av Likelønnsrådet ble foretatt i denne sammenheng.

Likelønnsrådet, som har til oppgave å overvåke utviklingen, kan i sin siste rapport (1968-70) bekrefte at avtalen mellom LO og NAF langt på vei er blitt overholdt. Likevel forekommer det fremdeles overenskomster som skiller mellom kvinner og menn innen visse forbund som står utenfor LO og NAF. (Dette gjelder bl.a. grupper av stats- og kommuneansatte).

Likelønnsprinsippet i EF-landene

Roma-traktaten fastslår likelønnsprinsippet i sin artikkel 119, "Lik lønn til mannlige og kvinnelige arbeidstakere for samme arbeid".

Ved undertegnelsen av traktaten i 1957 forpliktet medlemslandene seg til å gjennomføre likelønnsprinsippet innen utgangen av 1961. Dette var ikke fullt gjennomført i noen av medlemslandene på dette tidspunkt.

Etter gjentatte behandlinger av likelønsspørsmålet både i Kommisjonene og i

Europaparlamentet, og til tross for resolusjoner og nye frister har det stadig blitt konstatert at de enkelte landene ikke tilfredsstillende har gjennomført prinsippet.

For å få en raskere utvikling i saken ble Astri Lulling, Luxembourgs representant i Europaparlamentet og viseformann i komiteen for sosiale spørsmål, gitt i oppdrag å utarbeide en rapport om likelønsspørsmålet. Denne forelå i april 1970.

Lulling-rapporten fastslår følgende om utviklingen på det juridiske felt i løpet av de seneste år:

Luxembourg ratifiserte ILO-konvensjon nr. 100 om likelønnsprinsippet i 1967.

I Belgia ble det i 1967 vedtatt en lov og en kongelig resolusjon som hjemler rett til å bringe inn spørsmål om lønnsdiskriminering for domstolene. Loven henviser til Roma-traktatens art. 119.

I Tyskland er tidligere innført lovmessig og rettslig garanti for likelønn.

I Frankrike, som tidligere har godkjent likelønnsprinsippet, ble det i 1967 vedtatt en forordning som ytterligere letter gjennomføringen av prinsippet.

I Italia blir likelønnsprinsippet dekket av konstitusjonens art. 37, som hjemler rett til å bringe forskjellsbehandling opp for domstolene – noe som også praktiseres.

I Nederland, hvor det for øvrig berettes om de største fremskritt på likelønnsfeltet, finnes fremdeles ikke lov hjemlet likelønn. Den nederlandske regjering regner imidlertid med en snarlig ratifisering av ILO's likelønnskonvensjon.

Nederland er det eneste av EF-landene som ikke har ratifisert konvensjon nr. 100. Av søkerlandene har England og Irland ikke ratifisert denne konvensjon.

Lulling-rapporten fastslår videre at de fleste tariffavtaler ikke lenger inneholder forskjellig lønnsklassifisering for kvinner og menn, og at kvinnelønnen stiger raskere enn mannlønnen. Dette er den generelle utvikling i EF-landene.

"LIKELØNN", MEN FORSKJELLIG INNTEKT

Selv under de forhold hvor lik lønn for samme arbeid er vedtatt og håndhevet, betyr ikke dette at kvinnene tjener like godt som mennene.

En rekke forhold bidrar til dette. Kvinnens naturbetonte morsrolle samt tradisjonelle kjønnsrolle-fordelinger pålegger kvinnen større forpliktelser i hjemmet med derav følgende mindre ytelse i utarbeidet. (Deltidsarbeid og mindre overtid). Kvinnene har gjennomgående dårligere utdanning enn mennene. Industriegrener som har stor andel av kvinnelige arbeidstakere, lønner generelt dårligere enn industri med høy prosent av mannlige arbeidere. Kvinnene er mindre avansementsbevisste og mindre organisasjonsbevisste, og har derfor ikke vært i stand til å presse sine lønninger oppover – verken enkeltvis eller i flokk.

Men ved siden av disse forhold, som vanskelig lar seg påvirke direkte av lovbestemmelser, finnes en rekke forhold i arbeidssituasjonen som virker som skjult lønnsdiskriminering.

Lulling-rapporten, som er en meget kritisk gjennomgåelse av likelønnsforholdene, og som er preget av den utålmodighet som gjør seg gjeldende for å bedre situasjonen, peker på følgende når det gjelder indirekte lønnsdiskriminering :

- plassering av kvinnelige lønnstakere i de lavest betalte lønnskategorier,
- kvalifiserte kvinnelige lønnstakere utfører ikke-kvalifisert arbeid,
- lønnsfastsettelse og avansement etter vilkårlige kriterier,
- lønnsfastsettelse ut fra jobb-evaluering som legger overdreven vekt på fysisk styrke og mindre vekt på hurtighet, nøyaktighet og netthendthet - såkalt "lett-arbeid",
- overflytting av kvinnelig arbeidskraft til andre arbeidsposter for å unngå blandede virksomheter,

En parallell til disse misforhold finner vi i Norge, hvor Likelønnsrådet i sin siste rapport skriver at man fra ILO's side har merket seg

- at det har vist seg vanskelig å få anvendt likelønnsprinsippet når det gjelder lønnsfastsettelse utenom tariffavtalene, slik som personlige tillegg for de enkelte arbeidstakere,
- at en stor del av de arbeidsoppgaver som utføres av kvinner er gruppert i de laveste lønnsgrupper i tariffavtalene,
- at ILO har anmodet norske myndigheter om å overveie å vedta ytterligere tiltak for å fremme objektiv arbeidsvurdering.

Lønnsforskjell i Norge og i EF-landene

For å få sammenliknbare tall mellom Norge og EF-landene må vi tilbake til 1966. Differansen for menn og kvinner var dette år i gjennomsnitt for timefortjeneste i industrien :

Norge	27,3 %	Belgia	31,9 %
Italia	24,8 %	Nederland	39,3 %
Frankrike	27,5 %	Luxembourg	45,5 %
Tyskland	30,3 %		

Siden 1966 har det skjedd en utvikling mot mindre lønnsdifferanse både i Norge og i EF-landene.

Likelønnsrådet sier om forholdene i Norge at den reelle fortjeneste for kvinner og menn nærmet seg hverandre på de fleste tariffområder under gjennomføringen av like-lønnsavtalen (1961-67), og at det i perioden 1968-70 kan konstateres en fortsatt, men svak tilnærming.

At det går både langsomt og usikkert, viser et par eksempler fra varehandelen. De kvinnelige kontorfunksjonærene som i 1966 hadde 60 % av mannslønnen, var i 1970 kommet opp i 61 %. Butikkfunksjonærene var derimot gått ned fra 72 % i 1966 til 70 % i 1970.

Når det gjelder kvinnelige kontorfunksjonærer i industrien, så har disse på alle kvalifikasjonstrinn gjennomsnittlig gått ned i lønn i forhold til sine mannlige kolleger, både i 1970 og 1971, ifølge Norsk Arbeidsgiverforenings lønnsstatistikk. Differansen har gjennomgående økt med 5 % fra 1969 til 1971.

På side 5 vises en tabell over utviklingen av den gjennomsnittlige bruttotime-lønn for kvinner i industrien i prosent av mannens, i EF-landene. (Kilde : EF's Statistiske kontor).

Et sammenlikningsgrunnlag gir følgende tabell over gjennomsnittlig kvinnelig timelønn i prosent av mannens i Norge. (Kilde : Norsk Arbeidsgiverforening) :

	1960 %	1964 %	1969 %	1970 %
Industri i alt	67,3	70,8	74,3	74,4
Herav :				
Hermetikkfabrikker	73,3	77,3	79,7	80,3
Bryggerier og mineralvannfabrikker	69,7	78,0	84,4	85,5
Tobakksfabrikker	77,2	80,8	85,1	85,5
Tekstilfabrikker	72,9	76,6	83,1	84,1
Konfeksjonsfabrikker	73,2	75,0	79,2	79,8
Papirindustri	72,6	75,7	83,9	82,6
Bedrifter tilslutter Mekaniske Verksteders Landsforening	71,6	75,4	79,9	79,8

En bør være oppmerksom på at lønnsdifferansen i industrien sett under ett er større enn differansen bransjevis. Dette har sin årsak i at de industrigrener som beskjeftiger flest kvinner, samtidig har de laveste lønnsnivå for begge kjønn.

Tabellen over EF-landene viser store ulikheter fra det ene landet til det andre. Den viser videre at utviklingen i perioden 1964-68 har vært ujevn, at det er en hovedtendens til størst framskritt i de bransjer hvor forskjellen har vært mest markert, og at det er en tendens til stagnasjon og også til tilbakegang i de bransjer og de land hvor forskjellen er mindre.

Det pekes i denne forbindelse på faren for at lønnsutjevningen skal komme til å stagnere på et visst nivå, en mulig utvikling som vi også i Norge bør ha oppmerksomheten rettet mot.

Kvinnens gjennomsnittlige bruttotimelønn i prosent av mannens :

Industrigren	Tyskland		Frankrike		Italia		Nederland		Belgia		Luxembourg	
	1964	1968	1964	1968	1964	1968	1964	1968	1964	1968	1964	1968
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Nærings- og nytelses- middelindustrien	68.0	69.0	79.5	78.0	86.5	77.0	60.0	64.0	72.0	74.5	59.0	65.5
Tekstil	80.0	79.0	86.0	88.0	81.5	82.0	57.5	61.0	76.0	76.0		81.0
Sko og bekledning	74.0	76.0	81.0	85.0	88.0	85.0	57.5	63.0	69.5	73.0	66.5	67.0
Papir og papp	67.5	69.0	77.5	77.5	84.5	74.0	55.5	61.5	61.5	66.5		
Trykkeri og forlag	59.0	60.5	63.5	61.5	61.5	61.0	59.5	67.0	53.0	56.5	55.0	49.5
Kjemisk	68.0	69.0	79.5	77.5	71.5	76.5	54.0	56.0	63.5	63.0	69.5	67.5
Jern og stål	67.0	68.5	76.0	76.0	74.0	73.0			59.0	60.5	54.0	55.0
Metallvarer	68.5	70.0	83.0	82.0	59.0	78.0			70.0	72.5	53.0	45.0
Elektroteknisk	72.5	73.5	83.0	82.5	75.5	82.0	65.5	70.5	71.0	73.0	75.0	83.0

KVINNENES YRKESAKTIVITET

Innen den vestlige kulturkrets har det i de siste par hundre år skjedd store sosiale omveltninger. Disse har i høy grad berørt kvinnens stilling.

Et av de trekk som karakteriserer utviklingen, især etter den siste verdenskrig, er at kvinnens rolle i hjemmet er blitt redusert. Dette er på den ene side en følge av færre barn konsentrert over en kortere periode av kvinnens liv, og på den annen side av de lettelsener som er skjedd i selve husarbeidet med mer lettstelte boliger og utbredelsen av husholdningsmaskiner, serviceinstitusjoner og ferdigvarer. Blant annet på bakgrunn av dette søker kvinnene etter andre arbeidsoppgaver.

En undersøkelse foretatt av Statistisk Sentralbyrå i 1968 bekrefter dette. 41 % av gifte, hjemmeværende husmødre ønsker å ta seg en jobb. Kontaktbehovet oppgis som viktigste grunn, mens ønsket om egen inntekt spiller en underordnet rolle. Undersøkelsen viser også at yrkesaktiviteten er sterkt stigende blant gifte kvinner. Mens 11 % av de gifte kvinnene (alder 15-59 år) var yrkesaktive i 1960, så var denne prosenten økt til 23 i 1968. Yrkesaktiviteten er sterkt økende med økt utdannelse.

Utviklingen når det gjelder kvinnenes yrkesaktivitet i prosent av totalt antall yrkesaktive viser i Norge en økning fra 27 % i 1964/65 til 29 % i 1970.

En sammenlikning mellom medlemsland og søkerland i EF viser følgende om kvinnenes deltakelse i yrkeslivet :

Frankrike	(1968)	37 % av den yrkesaktive befolkning
Tyskland	" -	34 %
Belgia	" -	28 %
Italia	" -	27 %
Nederland	" -	23 %
Luxembourg	(mangler)	
Storbritannia	(1967)	35 %
Danmark	(1967)	37 %
Irland	(1961)	26 %
Norge	(1970)	29 %

En analyse av kvinnenes beskjeftigelsesgrad innen medlemslandene viser store variasjoner fra distrikt til distrikt. Det er vanskelig å stille opp de faktorer som medvirker til høy beskjeftigelse blant kvinnene :

- Lav fødselshyppighet faller ikke alltid sammen med høy grad av beskjeftigelse.
- Byregionene kan tilby tallrike arbeidsmuligheter for kvinnene, men gir likevel ikke alltid utslag i høy beskjeftigelse.
- Områder som er i økonomisk ekspansjon viser gjennomgående større grad av kvinnelig beskjeftigelse enn områder i stagnasjon.
- Det herskende "idé-grunnlag" synes ikke å spille avgjørende rolle. Tyskland med sitt "Kinder, Kirche, Küche" har en høy grad av kvinnelig beskjeftigelse. I det katolske Flandern, som stort sett er negativt innstilt til kvinnelig arbeid, er kvinnene mer yrkesaktive enn i den tolerante provinsen Lüttich. I det franske Bretagne, som er meget katolsk, er kvinnene mer yrkesaktive enn i Sørvest-Frankrike, som er tradisjonelt sosialistisk innstilt.

Innen jordbruksnæringen gjør det seg gjeldende forskjellige tradisjoner med hensyn til kvinnes yrkesdeltakelse, noe som klart fremgår av nedenstående tabell :

	Tyskland	52 %
	Frankrike	34 %
	Italia	31 %
	Belgia	18 %
	Nederland	12 %
(x)	Storbritannia (1966)	11 %
ILO (	Norge (1960)	5 %
(	Irland (1961)	11 %
(	Danmark (1967)	25 %

En kan skjelne mellom tre "typer" land :

Anglosaksiske, hvor kvinnes yrkesaktivitet i jordbruket er minimal (av EF-landene regnes Nederland og delvis Belgia hit).

Middelhavslandene, hvor kvinnene utgjør omkring en tredjedel av den yrkesaktive befolkning i jordbruket (Italia, Frankrike).

Midt- og Øst-europeiske land, hvor omtrent halvparten utgjøres av kvinner, som i Tyskland. (Østerrike har 58 % kvinnelig arbeidskraft i jordbruket).

- x) Kilde for de fire søkerland er ILO-statistikken for 1967. I Norge registreres ikke bonde- og småbrukerkoner som arbeider på gårder som yrkesaktive.

Når det gjelder den generelle utvikling av kvinnes deltakelse i yrkeslivet, er det for EF-landenes vedkommende foretatt en nøyere analyse av denne. Det pekes på at det er viktig å se kvinnens yrkesaktivitet i sammenheng med den ekteskapelige stilling, for det er holdningen hos den gifte kvinnen som gir grunnlag for prognoser om framtidig beskjeftigelsesgrad.

Holdningen hos den gifte kvinnen har endret seg mye. Gjennom flere årtier, især fram til 1955, førte tilbakegangen i antall beskjeftigede i jordbruket til en tilbakegang i prosenten av yrkesaktive kvinner totalt. (Dette gjaldt særlig Tyskland, Frankrike og Italia som har en stor andel kvinner beskjeftiget i jordbruket). Etter denne tid har tendensen snudd seg. Dette framgår av følgende tabell som viser hvor stor andel av de yrkesaktive kvinner som er gifte :

Tyskland	1962 :	49 %	1968 :	52 %
Frankrike	1962 :	53 %	1968 :	55 %
Belgia	1964 :	52 %	1968 :	62 %
Italia			1968 :	53 %
Nederland			1968 :	28 %

Undersøkelser fra Frankrike og Tyskland viser også at yrkesaktiviteten er stigende for unge mødre med barn.

Tendensen til økende yrkesaktivitet blant kvinnene formodes å fortsette i EF-landene som i Norge.

SVANGERSKAPSLOVGIVNING OG DAGINSTITUSJONER

Kvinnernes muligheter til å gjøre seg gjeldende i yrkeslivet avhenger i stor utstrekning av i hvilken grad samfunnet gjennom lovgivning og ved utbygging av institusjoner gjør det mulig for henne å kombinere yrke med morsgjerning.

ILO-konvensjon nr. 3 omhandler kvinnens rett til bl.a. å ha fri fra arbeidet 6 uker før og 6 uker etter fødsel, hennes rett til å få trygdepenger eller lønn i denne tid, og rett til fri legebehandling.

Denne konvensjon er ratifisert av Tyskland, Luxembourg, Frankrike og Italia.

Belgia har ikke ratifisert konvensjonen, men har likevel lovgivning som beskytter henne mot å måtte arbeide de siste 6 uker før fødsel og 8 uker etter, og gir henne rett til 60 % lønn. Hun er også rettsbeskyttet mot oppsigelse inntil 1 måned etter denne tid.

Nederland, som heller ikke har ratifisert konvensjon nr. 3, har meget dårligere beskyttelse for kvinnen i svangerskapssituasjonen. Her kan, om det enn ikke er vanlig praksis, svangerskap brukes som oppsigelsesgrunn, med unntak av i de offentlige etater.

I Frankrike ble det 1971 innført lovfestet beskyttelse mot oppsigelse under svangerskap.

Norge har ikke ratifisert ILO-konvensjon nr. 3, men forholdene denne konvensjon omhandler ansees dekket gjennom vår arbeidervernlov.

Både for barna selv og for den mor som er ute i arbeid, er det av vital betydning å ha forsvarlig tilsyn og stell av barna i arbeidstida. Dette er et prioritert krav fra utearbeidende mødre overalt.

I Norge har Daginstitusjonsutvalget, som ble oppnevnt for et par år siden, nylig avgitt sin foreløpige innstilling om dekningsgrad og behov hos oss på dette felt.

I dag blir 16 % av barn under 7 år passet av andre enn moren her i landet. Bare 14 % av disse barna har plass i regulære daghjeminstitusjoner. De øvrige 86 % har løst sitt behov ved hjelp av bestemødre, naboer, dagmamma, eller hus-hjelp. Trillepiker og utendørs parktanter kommer også inn i bildet.

Samtidig som det i dag finnes plass til 2,5 % av førskolebarna, har undersøkelser vist at mellom 59 % og 77 % av foreldrene ønsker plass for sine barn - varierende med hvor i landet folk er bosatt. Vi har plass til 12 455 barn, etterspørselen ligger på 140 - 150 000 plasser.

Setter en inn i denne sammenheng at 41 % av de hjemmeværende husmødrene ønsker en jobb, så synes det klart at mangelen på daginstitusjoner i høy grad virker hemmende for kvinnene. Den pedagogiske betydning som slike institusjoner har for barna selv, skal vi ikke komme inn på her.

Kvinnene i EF-landene har i stor utstrekning de samme problemer å kjempe med. Problemenes størrelse og måter å løse dem på, varierer likevel en del fra land til land.

I Tyskland ble det i 1968 foretatt en undersøkelse av behovet for daginstitusjoner. Denne viser at for arbeidende, gifte mødre var bare 4,7 % av barna under 2 år i institusjoner, mens prosenten var 26,9 % for barn mellom 2 og 6 år. For enslige mødre var institusjonsdekningen 33,3 % for barn under 2 år, og 28,2 % for barn mellom 2 og 6 år.

En tredjedel av barna mellom 3 og 6 år går i barnehage i Tyskland. Fra fagforeningshold påpekes det at antall plasser bør tre-dobles.

I Frankrike er småbarninstitusjonene svært ujevnt fordelt, med best dekning for Paris-området. I 1967 var det 10 000 plasser for barn under 3 år, mens behovet anslås til 24 000. I Paris har det for øvrig i løpet av de senere år utviklet seg en dagmamma-formidling, som står under offentlig tilsyn. Dagmamman må godkjennes og kan ikke ha tilsyn med mer enn fire eller fem barn. Betalingen skjer til den organisasjon som driver tjenesten. I 1968 var 2 000 barn i slik forpleining.

Når det gjelder barn mellom 3 og 6 år, er 3/4 av disse i førskoler i franske byer. Det alt overveiende antall av disse skoler er offentlige og gratis.

I Italia er småbarnstuene relativt godt utbygd. Likevel har en der planer for en sterk videre-utbygging av slike institusjoner. Når det gjelder barn mellom 3 og 6 år, ble det i 1968 vedtatt en lov om innføring av offentlig forskole for disse. På statsbudsjettet for 1970 var det avsatt 100 millioner kroner for dette formål.

I Belgia var det i 1968 ca. 500 000 barn mellom 3 og 6 år i offentlige, gratis forskoler og barnehager. Det samme antall barn var i forskoler i Nederland.

Som vel er alminnelig kjent, begynner barna i alle disse landene på skole når de er 6 år.

KVINNENES "FORHANDLINGSPOSISJON"

En studie av kvinnenes stilling i Norge og i EF-landene viser at vi står foran å løse mange og store oppgaver. Den viser også at problemene stort sett er de samme, og videre at problemenes størrelse ikke er svært forskjellig, selv om enkelte land og enkelte felt viser avvik i positiv eller negativ retning.

Når det gjelder kvinnens forhold til arbeidslivet, dreier oppgavene seg om å komme fram til en reell lønnsutjamning, og om å legge forholdene slik til rette at hun har en reell mulighet til å ta del i yrkeslivet.

Når det gjelder mulighetene til å realisere målsettingen om likestilling, så er disse i stor utstrekning avhengige av forholdene i de enkelte land. I den grad det fremdeles finnes reminisenser av diskriminering i lovgivningen, er det klart at dette virker hemmende. På den annen side er det bare noen skritt videre på vei å luke disse ut av lovverket, for tradisjoner og fordommer er langt mer seiglivet enn paragrafer. Ikke minst kommer dette til uttrykk ved at kvinnene ikke utnytter sine rettigheter til utdanning og faglig opplæring.

Men selv om holdningene på det nasjonale - eller lokale - plan er av største betydning, skal vi være klar over at mange av de viktigste milepæler er satt under henvisning til vedtak på internasjonalt plan. Dette gjelder både den sosialpolitiske og faglige sektor, og i særdeleshet forhold som berører kvinnene.

I 1919 vedtok ILO (Den internasjonale arbeidsorganisasjon) konvensjon nr. 3 om mødrevern i arbeidslivet. Stadig press fra fagforenings- og kvinnehold under henvisning til dette vedtaket har ført til ratifisering på nasjonalt plan, eller til nasjonal lovgivning som dekker de aktuelle forhold.

ILO's konvensjon nr. 100 om likelønn ble vedtatt i 1951. Også her ble ILO-vedtaket brukt som brekkstang på det nasjonale plan, og i 1959 ratifiserte Stortinget konvensjonen.

Kvinnene i EF-landene har fått et nytt overnasjonalt instrument å bruke i og med opprettelsen av Det europeiske fellesskapet. Igjen og igjen viser det seg lettere å fatte vedtak og å trekke opp retningslinjer på det høyere plan enn på det lavere, og disse vedtak brukes som pressmiddel for å realisere løsninger i de enkelte land.

At Roma-traktaten fastslår likelønnsprinsippet, har allerede vært omtalt. Det er grunn til å understreke at fra Fellesskapets side er det gjentagne ganger rettet henstillinger til medlemslandenes regjeringer og arbeidslivets organisasjoner om å gjennomføre målsettingen i artikkel 119. Kommisjonen stiller for øvrig opp som prioritert oppgave å bedre kvinnens arbeids- og lønnsforhold. Dette framgår av det foreløpige sosialpolitiske program som ble vedtatt i 1971. Også av de nye vedtektene for Det europeiske sosialfond, som gjøres gjeldende i 1972, framgår prioritering av kvinnene. Det dreier seg her om disponering av midler til yrkesutdanning.

Selv om kvinnene gir uttrykk for sin misnøye med tempoet i utviklingen, og ikke er tilfreds med de initiativ som tas fra Fellesskapets side, er det samtidig innlysende at de vet å benytte seg av de vedtak og retningslinjer som finnes for å bedre sin stilling i de enkelte land, og at de utvilsomt vil søke veier for å videreutvikle innflytelsesmulighetene på fellesskapsplan. Slik kan en si at med Fellesskapet i ryggen har kvinnene bedret sin forhandlingsposisjon.

Et annet forhold som er av vital betydning for videre framskritt på likestillingsveien, er situasjonen på arbeidsmarkedet.

I denne forbindelse er det ikke nødvendig å gå tilbake til "de harde tredveåra" for å finne eksempler på at arbeidsløshet rammer kvinnene i særlig grad. Ferske eksempler har vi fra andre siden av Kjølen. Konjunkturedgangen der førte til 4 % nedgang i sysselsatte kvinner og 3 % nedgang for mennene. Mot slutten av fjoråret gikk tallet på arbeidsløse menn ned som følge av tiltak fra statens side. Samtidig økte det totale antall arbeidsløse. Hele denne økningen gikk altså ut over kvinnene.

Dette gir oss en påminning om at likestillingsspørsmålet også må sees i en økonomisk sammenheng. Det beste utgangspunktet for videre framskritt har vi i en gunstig økonomisk utvikling og et stramt arbeidsmarked.

Det har alltid vært regnet for en fordel å stå samlet hvis en vil gjennomføre en sak. Dette gjelder også for kvinnesaken. Vi har gode forbundsfeller blant kvinnene i de øvrige europeiske landene. En norsk tilslutning til Fellesskapet kan gi oss økte muligheter til å dra nytte av dette.